

Prof. zw. dr hab. Krystyna Ferenz
Wyższa Szkoła Humanistyczno – Ekonomiczna
w Brzegu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Emilii Fornalik

pt. „Aktywność muzyczna dziecka w przedszkolu” napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Lidii Kataryńczuk – Manii prof. UZ

Objętość merytorycznego tekstu pracy ss.208, 194 pozycje bibliograficzne, ponad 20 pozycji o charakterze różnego rodzaju dokumentów. Jest w niej 24 tabele, 28 rysunków, 7 schematów oraz załączniki na ss.230-245, a także trzy płyty ilustrujące ważne elementy realizowanego programu.

Uwagi ogólne

Współczesne prace badawcze mają najczęściej charakter teoretyczno- empiryczny. Podstawą rozważań jest przyjęcie założeń określonej teorii bądź koncepcji, a istotą wzbogacenie w wybranym zakresie poznawania rzeczywistości. Są to badania weryfikujące owe założenia lub też podejmujące dalsze ich rozwijanie dla poszerzenia możliwości interpretacji zjawisk w badanym obszarze.

Tak też można lokować wśród prac badawczych dysertację mgr Emilii Fornalik. Jest to klasyczne studium teoretyczno - empiryczne przy akcentowaniu nowatorstwa w części empirycznej. Tytuł pracy wskazuje, że będzie to aktualny obraz zjawiska wychowawczo- edukacyjnego analizowanego z punktu widzenia fundamentalnego wprowadzania dzieci w świat kultury artystycznej, szczególnie muzycznej. Tak też jest, ale właśnie ta praca jest przykładem rozwijania koncepcji, z której zasadnicze założenia przyjmuje.

Struktura pracy oddaje logiczny wywód, stąd uwagi recenzentki będą odnosiły się do kolejnych części pracy.

Wstęp

Wstęp wyjaśnia co jest przedmiotem badań. Jest to edukacja muzyczna jako swoista część edukacji kulturalnej. Uzasadnia cel badań wskazując na potrzebę wzbogacania programów wychowania przedszkolnego o współczesne teorie. Wskazuje też znaczenie przedszkola, które dla dominującej grupy dzieci jest miejscem, w jakim mogą doświadczać różnorodnych form muzykowania i rozwijać swoje zdolności poprzez zróżnicowane formy

aktywności w tym zakresie. Autorka ukazuje, w jakim nurcie współczesnych badań nad edukacją kulturalną mieści swoje działania i jakie podstawy teoretyczne dla interpretacji wyników przyjmuje. Opowiada się za przyjęciem jako adekwatnej dla rozwoju możliwości dzieci koncepcji Edwina Eliasa Gordona. Przedstawia główne pojęcia teoretyczne, które konstruują jej strategię badawczą. Są to zdolności i audiacja.

Ujawniając swoją motywację jednocześnie przedstawia kompetencje pozwalające Jej na prowadzenie takich badań czyli wnikliwej obserwacji i właściwej interpretacji tego fragmentu rzeczywistości edukacyjnej. W założeniach badawczych zgodnie ze wskazaniem psychologii rozwojowej i wychowawczej tego wieku bierze pod uwagę trzy zasadnicze grupy czynników warunkujących rozwijającą się aktywność dzieci. Są to: indywidualne dyspozycje osobowościowe dziecka, praca dydaktyczna nauczycieli i środowisko rodzinne.

Wstęp jest jasnym, przejrzystym wprowadzeniem do pracy.

Rozdział 1. Przedstawia ogólne założenia teoretyczno- metodologiczne przyjęte w pracy (w spisie treści jest tam trochę inaczej z tytułem). Autorka buduje ten rozdział w sposób logiczny wykazując na wychowanie muzyczne jako nierozzerwalny element całościowego kształtowania człowieka, a tym samym wykorzystywanie wiedzy o jego rozwoju z różnych dyscyplin (psychologii, socjologii, pedagogiki) wykazując dobre rozeznanie tak w literaturze klasycznej jak i nowej.

Mając świadomość skomplikowanego obszaru badawczego i swoich zamierzeń ze współczesnych paradygmatów naukowych w naukach społecznych wybiera konstruktywizm, który pozwala Jej na badanie „różnych światów społecznych”, w jakich funkcjonuje dziecko. Jednocześnie może w tym badaniu przyjąć rolę aktywną. Przy czym podlegające badaniu różne elementy rzeczywistości(zjawiska, wydarzenia, działania) pozwalają wykorzystywać metody ilościowe i jakościowe we wzajemnym uzupełnianiu. W ten sposób badane zjawisko ukazywane jest z różnych perspektyw. Akcentuje ten związek zarówno w podmiocie badań jak i metodach. Określony tu też przedmiot badań jest zgodny z tematem pracy. Cele główne są sprecyzowane w sposób konkretny, możliwy do osiągnięcia i weryfikowalne w procesie badawczym. Odnosi się to także do celów szczegółowych i sprecyzowanych hipotez. Z propozycji współczesnych ujęć metod przyjmuje typologię proponowaną przez T. Bauman i T. Pilcha, która odpowiada przyjętej przez Nią orientacji. W pracy przedstawia dość szczegółowo poszczególne metody i w nich techniki badawcze wskazując uzasadnienie wyboru.

O ile część rozdziału o zmiennych i wskaźnikach jest przejrzysta w odniesieniu do zmiennej niezależnej i zależnej, to w przypadku pośredniczącej uważam, że lepiej we wskaźnikach określić: wypowiedzi w kwestionariuszu, a nie określać źródło informacji (s.39). Opis badanych grup i terenu czyli przedszkola jest obszerny i daje obraz miejsca prowadzenia badań jako pewnego typu środowiska edukacyjnego. Daje tym podstawę do traktowania tego jako zabiegu jako redukcjonizmu w odniesieniu do możliwości interpretacyjnych wyników. W sumie rozdział ten jest – w mojej ocenie – właściwy i wykazuje dobry poziom świadomości metodologicznej Autorki.

Rozdział 2. Wchodzi już w zasadnicze rozważania merytoryczne. Pokazuje rozwój dziecka w wieku przedszkolnym w aspektach dalej rozważanego procesu edukacyjnego. Konstrukcja tego tekstu jest umiejętnym połączeniem analizy literatury z oczekiwaniami psycho- społecznymi ujętymi w tzw. podstawę programową. Wyróżnione poszczególne sfery rozwojowe wyraźne w interpretacji i doborze literatury pozwalają wyczuć doświadczenie pedagogiczne Autorki, choćby w tym, że podsumowaniem rozważań nad rozwojem każdej ze sfer są zadania przedszkola w przygotowaniu dziecka do następnego etapu edukacyjnego – szkoły. I choć wydaje się, że rozdział ten jest zbyt rozbudowany, to jednak trzeba przyznać Autorce, że dla późniejszych prezentacji badań i ich wyników jest uzasadnionym posunięciem.

Dużo uwagi poświęca Autorka pojęciu i zjawisku aktywności jako głównemu wyznacznikowi rozwoju, co jest uzasadnione w kontekście tematu, Na tle znaczenia wielorakiej aktywności dziecka pokazuje możliwości w obszarze muzycznym. Tu także zestawia to z zadaniami i możliwościami instytucjonalnymi, szczególnie przedszkola. W tym rozdziale – moim zdaniem - na szczególną uwagę zasługuje podpunkt 2.3.2 zatytułowany „Kompetencje przyszłości”. Rozważania w nim prowadzone uzasadniają cel praktyczny. Analiza pożądaných działań w wychowaniu muzycznym pokazana jest na tle oczekiwanych współcześnie kompetencji kluczowych. Ten tekst ma wprost wartość dydaktyczną w kształceniu nauczycieli. Może też stanowić podstawę publikacji metodycznych.

Rozdział 3. Wybrane teorie wychowania muzycznego(...)wprowadza do współczesnego pojmowania wychowania muzycznego. Rozpoczyna się przedstawieniem źródeł kształtowania się polskiej koncepcji wychowania muzycznego. Jej pluralistyczny charakter wynika – jak pokazuje to w sposób zwarty Autorka – ze świadomych wyborów

twórców koncepcji. Znaczące w tych wyborach były: rozwój wiedzy o możliwościach dziecka, społecznych uwarunkowaniach kształcenia, a także kulturowe tradycje narodowe. Dlatego też Autorka w swoich rozważaniach o źródłach w kolejności chronologicznej wzmacnia akcentami zmiany zachodzące w czasie rozwoju prac polskich pedagogów muzyki. Pojawia się to w kolejności następnych części rozdziału (3.2.;3.3.).Widoczna u mgr Emilii Fornalik wysoka akceptacja koncepcji Elasa Edwina Gordona, jego badań i wyników wprowadziła dość niezręczne sformułowanie, że „stworzone przez niego narzędzia badawcze potwierdzają jego teorię”. Takie stwierdzenie nie może być słuszne, gdyż budowa narzędzi wynika właśnie z przyjętych założeń teoretycznych (s.104).

Cały ten rozdział tworzy swoistą spójną całość. Od wspomnianych źródeł polskiej koncepcji, poprzez wręcz metodyczne przedstawienie form pracy akcentującej obszary i rodzaje aktywności dziecka, ukazane są przykładowe programy spełniające te wymogi. Zróżnicowane w budowie przykłady mogą inspirować nauczycieli czy studentów do własnych modyfikacji. Tu Autorka zestawia obraz kompetencji nauczycieli w tym zakresie. Najładniej mówiąc jest on bardzo skromny. Od strony badawczej warto zwrócić uwagę na wysoki stopień zgodności pytań zawartych w kwestionariuszu z oczekiwaniami osiągnięć dzieci w poszczególnych formach aktywności. Określone są oczekiwaniem od dzieci, ale zrozumiałe się staje , że są to też oczekiwania umiejętności wyzwiania ich i kształtowania przez nauczycieli.

Rozdział 4. Przedstawia główne założenia koncepcji E.E. Gordona. Tekst zbudowany jest przejrzysto z logiką wywodu prowadzącego od postaci autora, jego pojmowania nauczania muzyki poprzez kolejne podrozdziały objaśniające najważniejsze z pojęć: zdolności, formy aktywności, w tym audiacja, inkulturacja , akulturacja, improwizacja, ruch, kreowanie a nauczanie. Tu też wskazana jest rola poszczególnych elementów i etapów wchodzenia i wprowadzania w muzykę. Przejściem do opisu konkretnych działań jest opracowanie podstawy programowej nauczania muzyki według teorii/ koncepcji E.E. Gordona. Autorka zaznacza, że jest to polska interpretacja teorii Gordona.

Rozdział ten kończą przykłady autorskich działań pedagogiczno- muzycznych. To dobre miejsce, by rozważania ogólne przedstawić poprzez obrazy konkretnych zajęć. Korzystnym dopełnieniem jest ukazanie nastawień rodziców dzieci zaangażowanych w prezentowane projekty.

Rozdział 5. Edukacyjny kontekst aktywności muzycznej dziecka

Po przedstawieniu teoretycznych założeń koncepcji, wskazań możliwości rozwojowych dziecka i głównych form jego aktywności rozdział ten poprzez wyniki badań obrazuje realne możliwości dzieci, ich zróżnicowane zdolności i możliwości tempa rozwoju. Wszystkie pomiary pokazują, że badanie możliwości wzrostu zdolności czy też możliwości audiacji ma sens, gdy w okresie pomiędzy pomiarami dzieci doświadczają odpowiednich bodźców edukacyjnych. Widać więc uzasadnienie rozkładu czasu badań. Przedstawiane porównawczo wyniki badań z dwóch etapów z obu sposobów pomiaru wskazują na umiejętne stosowanie metod statystycznych z obrazowym ilustrowaniem. Stosowane tabele, wykresy, diagramy są przejrzyste, a ich interpretacja jasna i przekonująca. Tylko w dwóch miejscach w odniesieniach porównawczych pojawiła się niejasność we wskazaniach odpowiednich wykresów. Jest to na stronie 171. w odwołaniu się do wykresu 11. przedstawiającego wyniki z roku 2017 i 2018 a nie roku 2020. Na str. 173. Taka sama niejasność w odniesieniu do wykresu 12. z lat 2017 – 2018. Brakuje też na str. 165. ostatnich numerów pod wykresem 7.

Autorka porównując indywidualne wyniki uzyskane przez dzieci oraz średnie dla grupy potwierdza nimi tendencje rozwojowe, jakie wskazał w swojej teorii E.E. Gordon. Tym samym badania mają wartość weryfikującą przedstawiane założenia teoretyczne i wskazują ich użyteczność w realizacji polskiej koncepcji wychowania muzycznego. Badania indywidualne pozwoliły także na podejście interpretacji jakościowej. Wybrano do opisu indywidualnych przypadków pięcioro dzieci, u których w widoczny sposób ujawniły się z różną siłą trzy najważniejsze grupy uwarunkowań: możliwości indywidualne, wpływ środowiska rodzinnego i otoczenia oraz działania edukacyjne.

Wnioski z badań oraz refleksje nad nimi są nie tylko adekwatne ale wykazują wysoki poziom kompetencji w zakresie analizy i syntezy w odniesieniu do wybranego obszaru penetracji badawczej. Także podsumowanie, którym kończy się merytoryczna część pracy dobrze spełnia swoje zadanie. Wykazuje zgodność postawionych celów, zrealizowanych zadań z przebiegiem badań i ich wartościowy wkład w wiedzę o współczesnych możliwościach wychowania muzycznego.

W całości praca napisana jest starannie z poprawnością języka naukowego, a przy tym komunikatywnie. Dostrzegłam tylko kilka uchybień: str. 150 ma być adaptowanie a nie adoptowanie, str.68 pomyłka nazwisku E. Jurczyk- Romanowskiej, niezręczność gramatyczna

w cytacie (przypis 160) i niezakończony cudzysłowem długi cytat, str. 76 teoria E.. Gordona jest w czwartym rozdziale.

Podsumowując powyższe uwagi mogę stwierdzić, że Autorka wykazała się dobrą znajomością rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym i określiła w nim miejsce i znaczenie wychowania muzycznego. Posiadaną znajomość teorii Edwina Elasa Gordona potrafiła przenieść zarówno na poziom realizacji zajęć według zawartych w niej wskazań, jak i przy znajomości metodologii pedagogiki wykazała możliwość zastosowania proponowanych przez niego narzędzi badań. To ostatecznie wskazane przedsięwzięcie bez wątplenia stawia tę pracę wśród nowatorskich rozwiązań badawczych jak i wartościowych dla działań praktycznych.

W konkluzji stwierdzam, iż rozprawa mgr Emili Fornalik pt. „Aktywność muzyczna dziecka w przedszkolu” spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom na stopień doktora według Ustawy z dn. 14 marca 2003 roku, art.13, ust.1.

Krystyna Ferenz

Wrocław 01. XI. 2021